

SAZ ŞAIRLERİNİN KORONA VİRÜS KONULU ŞİİRLERİNDE MİZAHIN KULLANILMASI: YOUTUBE ÖRNEĞİ

Ferhat ÖZMEN*

Öz: Ozan-baksı geleneğini devam ettiren ve yaşadığı çağa tanıklık eden saz şairleri, korona virüs konulu şiirlerini yeni icra zeminlerinde paylaşarak günceli takip etmeye çalışmışlardır. Birer bellek mekânı olan şiirlerini Türk kültür ve medeniyetinin yüzlerce yıllık birikimden yararlanarak oluşturan ve bu şiirlerinde güncel konulara değinen saz şairleri, kimi zaman mizahın inceliklerini kullanarak dinleyicileri güldürmüş, eğlendirmiş ya da düşündürmüştür.

Bu çalışmanın amacı 2020 Mart-Aralık zaman aralığı içerisinde saz şairlerinin Youtube'dan paylaştıkları korona virüs konulu şiirlerde mizahın kullanımını tespit etmek ve bu kullanımın işlevleri üzerine bir çözümleme yapmaktır. Bu amaçla toplamda on iki saz şairinin on dört videosu incelenmiştir. Söz konusu videolarda mizah, korona virüs ve onun yarattığı sosyoekonomik etkiler üzerine kuruludur. Mizahın güldürme, iğneleme, alaya alma, rahatlatma ve eğitime işlevlerinin tespit edildiği örneklerde saz şairleri salgın günlerinde toplumun sesi olmaya çalışmıştır. Şairler salgın döneminde mizahın imkânlarını kullanarak dinleyici kitlesinin bir yandan kıssadan hisse almasını diğer yandan da hoşça vakit geçirmesini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: saz şairi, salgın, mizah, şiir, korona virüsü.

USING HUMOR IN THE POEMS OF BARDS ABOUT THE CORONA VIRUS: THE CASE OF YOUTUBE

Abstract: The Bards, who continued the Ozan-Baksı Tradition and witnessed the age in which he lived, tried to follow the current status by sharing their poems about the Coronavirus on new performance platforms. The Bards, who created their poems, which are the places of the memory, by using hundreds of years of experience of the Turkish culture and civilization and touching on current issues in these poems, sometimes used the subtleties of humor and made the listeners laugh, think or be amused.

The purpose of the present study is to determine and is to make an analysis on the functions the use of humor in the poems about the Coronavirus shared by the Bards on YouTube between March-December 2020. For this purpose, fourteen videos of twelve bards were examined. These videos, humor is based on the Coronavirus and its socioeconomic effects. In the examples where humor, sarcasm, ridicule, comforting, and educating functions were found, the Bards tried to be the voice of the society during the pandemic days. These poets also made use of the possibilities of humor during the pandemic period, allowing the audience to have a share of the story on the one hand, and have a good time on the other.

Key Words: bard, pandemic, humor, poetry, coronavirus

ORCID ID : 0000-0003-2969-5726

DOI : 10.31126/akrajournal.1089113

Geliş tarihi : 16 Mart 2022 / Kabul tarihi: 29 Mayıs 2022

*Samsun Üniversitesi, Halk Bilimi Uzmanı.

Giriş

Türk kültür tarihi içinde önemli bir yer edinen saz şairleri, halkın acılarını, sevinçlerini, problemlerini, korkularını her dönemde dile getirmiş ve toplumun sözcüsü olmuşlardır. Dil ile söyleyip tel ile çaldıkları eserler ile yaşadığı döneme tanıklık eden saz şairleri, birer bellek mekânı olan şiirleri ile önemli bir kültürel miras oluşturmuş ve bu mirası da günümüze kadar taşımayı başarabilmişlerdir. Türk topluluklarında farklı fonksiyonları olan ve “şaman”, “kam”, “baksı”, “oyun” gibi kavramlarla açıklanan sanatçılara “...günümüzde taşıdıkları özelliklerine göre âşık veya saz şairi demek doğru bir görüştür.” (Alptekin-Sakaoğlu, 2008: 15). Bir kavram olarak “*Âşık, halk arasında umumiyetle saz şairlerine verilen isimdir.*” (Köprülü, 1999: 168). Âşık ya da saz şairi olarak adlandırılan sanatçıların oluşturduğu gelenek, Türk kültüründe çok eski ve köklü anlatım kurumlarından birisidir. Söz konusu kurumun temsilcileri yaşadığı döneme tanıklık ederek günceli takip etmeye çalışmış; ona göre duygu ve düşünceleri dile getirmiştir. Bu durum onların tarihe iz düşmeleri ve içinde bulunduğu dönem hakkında bilgi vermeleri ile açıklanır. “*Tarihe iz düşüren âşıklar aynı zamanda yaşadıkları çağa ait bilgi de bırakmaktadırlar.*” (Altınkaynak, 2020: 379). Kültürel bellek mekânı olan eserleri ile bir ayna gibi içinde yaşadığı toplumun /dönemin özelliklerini yansıtan saz şairleri, yapıtlarında bireylere nasihat ederler, onların acılarına ortak olurlar ve sıkıntılı zamanlarında da rahatlatması için insanların güldürürler.

Halkın sözcüsü olan saz şairleri, sosyal normlara ve değerlere aykırı davranan kişileri, farklı yönleriyle eleştirip mizahın konusu yapmışlardır. Bu mizahta kişisel, toplumsal ve siyasal boyutlar yer alır. Âşıkların mizahları, eğlendirir, düşündürür ve eleştirir (Artun, 2019: 19). İçinde bulunduğu döneme tanıklık eden ve insan-toplum ilişkilerini irdeleyen yönleriyle saz şairleri işlevseldirler.

Saz şairleri, üzerinde şiir söylemek için seçtiği konuyu, eserinde toplumda yaratmak istediği duyguya bağlı olarak yedi şekilde ele alabilir: “*Bunlar güldürme ve eğlendirme, şikâyet etme, övme, yerme, öğüt verme, bilgilendirme ve yas tutturmadır.*” (Çobanoğlu, 2019: 771). Bazı eserlerde saz şairleri, birden fazla anlatım tutumuna hizmet edecek söylemler kullanır ve eserlerde birbiri ile örtüşen veya bir arada bulunan farklı işlevleri görmek mümkündür. Yani saz şairleri güldürü özellikteki hiciv ve ironileri ile dinleyici kitlesinin bir yandan kıssadan hisse almasını diğer yandan da hoşça vakit geçirmesi amaçlayabilir. Saz şairleri, bireysel ve toplumsal konuları bütünüyle yansıttığı eserlerinde aşk, ayrılık, düğün, ölüm vb. gibi konuların yanında depresyon, kıtlık, sel, salgın vb. toplumda derin yaralar açmış felaketleri de işleyebilir.

İlk defa Çin’de görülen ve bütün ülkeleri etkileyen yeni tip korona virüs, insanlığı büyük bir salgının pençesine düşürmüştür. Çok hızlı yayılan ve bütün dünyayı etkileyen söz konusu virüs nedeniyle DSÖ tarafından “pandemi” (küresel salgın) ilan edilmiş, adı geçen hastalığa karşı bütün insanlığın ortak hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yeni tip korona virüs toplumların yaşam koşul-

larını derinden etkilemiş ve insanlığı âdeta evlere hapsedmiştir. Toplumların alışkanlıklarını ve yaşam koşullarını tümünden etkileyen söz konusu virüse karşı saz şairleri, umarsız kalmamış, mevcut durum ve bu durumun ortaya çıkardığı şartlar hakkında şiirler söylemişlerdir. Söz konusu eserlerini ikincil sözlü kültür ortamı olan Youtube’da paylaşan saz şairleri, bu video platformuyla daha geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemişlerdir. Saz şairlerinin adı geçen video platformuna ilgi göstermesi, Youtube’un özellikleri ile açıklanabilir. Eda Alev’e göre Youtube’un ücretsiz olması, herhangi bir hazırlık gerektirmemesi ve videoların daha geniş kitlelere çok kısa sürede ulaşması gibi durumlar saz şairleri arasında söz konusu video paylaşım sitesini popüler kılmıştır (2014: 142).

Bu çalışmada 2020 Mart-Aralık zaman aralığında on iki saz şairinin Youtube’den yayınladığı on dört korona virüs konulu video incelenmiştir. Söz konusu zaman aralığında Âşık Gülfani, Hasan Karabaş (iki), Âşık Kul Nuri, Âşık Melih Yalçın (iki), Âşık Hilmi Şahballı, Âşık Tahir Erdoğan, Âşık Celali, Âşık Ahmet Ece, Âşık Gül Ahmet Yiğit, Âşık Rahim Sağlam, Ozan Arif Çayır ve Âşık Orhan Üstündağ salgın hakkında Youtube’a video yüklemiştir. Adı geçen videolarda söylemler korona virüs ve onun yarattığı sosyoekonomik etkileri üzerine kuruludur. Saz şairleri videoların bazı bölümlerinde ya da videoların tamamında (Âşık Melih Yalçın) korona virüsün halk kültürü üzerindeki etkisini mizahın sınırları içerisinde dile getirmiştir.

1. Mizah Kavramı

Sosyal yaşamda, kişiler arası ilişkilerde toplumun beklentilerini ve isteklerini dile getirmede işlevsel bir yöntem olan mizah, insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Mizah, dilimize Arapçadan geçmiş olup Türkçedeki gülmece sözcüğünü karşılamaktadır. Türkçe sözlükte gülmece, “Eğlendirme, güldürme ve bir kimse- nin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor.” (1998: 808) olarak geçmektedir. “Kişilerdeki ya da doğal saydığımız bazı olaylardaki birtakım çarpıklık, uyumsuzluk, çelişki ve gülünçlükleri bulup açığa vurma, gözler önüne serme sanatı.” (Cevizci, 2002: 282) şeklinde açıklanan mizah; sosyolojik, psikolojik, iletişim ve eğlence işlevleriyle insanların günlük yaşamdaki sıkıntılarını kurtulmalarına, rahatlamalarına yardımcı olur. Gülmece, lafife, şaka, eğlence sözcükleriyle karşılanan mizahta eğlenme ve güldürmenin yanında ince alaya da rastlanır.

Derin bir kavrayışın öne çıktığı mizahta zekânın terlemesi söz konusudur. Uyanık bir akıl ile üretilen ve algılanan mizahta olaylar ve olgular farklı açılardan ele alınır. Hayatı anlamlandırmada, tekdüzelikten kurtarmada, zorluklarla mücadele etmede, olayları bilgece eleştirmede ve eğlenmede (Öğüt Eker, 2009: 54) bireylere yol gösteren mizah, kültürün bir unsuru olarak bütün uygarlıklarda yer almıştır.

Canlı bir organizma gibi varlığını her çağda devam ettiren mizah, kültürel bellek mekânı olarak güncel konu ve olaylardan beslenmiştir. İki yıla aşkın bir

süredir dünyanın gündeminde yer alan korona virüs mizah konusu yapılarak şiirlerde, fıkralarda ve karikatürlerde işlenmiştir. İlkyaz Yıldız'a göre elektronik kültür ortamında paylaşılan korona virüs konulu şiir, fıkra ve karikatürler modern mizah teorilerinden olan "üstünlük kuramıyla" ilgilidir. Söz konusu paylaşımlarda bireyler kendilerini yücelterek virüse karşı korkusuz olduklarını göstermeye çalışmışlardır (2020:169). Ahmet Keskin'e göre ise elektronik kültür ortamında korona virüs konulu şiirlerde mizahın ve folklorun protesto işlevi öne çıkmaktadır (2020: 527). Mizah odaklı icra edilen saz şairlerinin korona virüs konulu şiirlerinde de mizahın farklı işlevlerini bir arada görmek mümkündür. Saz şairleri Youtube'daki vidolarında salgının yarattığı etkilere güldürme/eğlendirme, yergide bulunma ve kamuoyu oluşturma amacıyla değinir.

2. Korona Virüs Konulu Şiirlerin Mizahi Yönü

Toplumsal yaşamın bir parçası olan mizahta çoğu zaman güldürürken düşündürme hedeflenir. Olay ve olgular farklı açılardan ele alınarak gülmece yaratılır ve insanlarda mizahın yaratıldığı durumlara karşı bir farkındalık oluşturulur. Uygunsuz durumlar, çatışma ve aykırılık içeren olaylar gülmenin sıcaklığı ile gözler önüne serilir. Ortaya çıktığından beri birçok alanda uyumsuz durumlara yol açan korona virüs, saz şairlerinin Youtube'daki şiirlerinde mizahi bir anlatımla ele alınır. Söz konusu videolardaki mizahi unsurlar şu başlıklar etrafında incelenebilir.

2.1. Korona Virüsün Özellikleri ile Mizah

Virüsler yeryüzü yaratıklarından bir kısmını oluşturur ve "cansız ortamda yaşamayan, dezenfektanlar veya sabunla kolayca ölen, çok küçük boyuttaki mikroorganizmalardır." (Karcıoğlu, 2020: 19). Zoonik virüslerden olan korona virüs insanlar ve hayvanlar arasında bulaş riski taşıyan bir virüsdür. Virüslerin hastalık yapabilen türlerinden olan yeni tip korona virüsün ölümcül etkileri bazen tahmin edilemeyen seviyelere ulaşır. Saz şairleri, bu virüsün özelliklerini ve etkilerini mizahi bir üslupla ele alarak salgın üzerinde farkındalık yaratmaya çalışır. Aşağıdaki dördlükte *Gülfani*, sadece elektron mikroskobuyla görülen virüsü *deve* benzeterek onun yarattığı etkinin büyüklüğünü mizahi bir tavırla dile getirir. "Ne virüsmüş valla" redifli eserinde devlerin olağanüstü güçlerini, acımasız ve yıkıcı özelliklerini virüsle ilişkilendiren *Gülfani*, toplumda salgına karşı duyarlılık oluşturur:

*Kendi küçük benzer deve
Dışarıda alman hava
Milleti doldurdu eve
Ne virüsmüş valla (URL-1)*

Benzetmeler ve kişileştirmeler mizahta çok sık kullanılan dil oyunları arasında yer alır. Gülmece yaratmada önemli bir unsur olan bu dil oyunları saz şairleri tarafından da kullanılır. Aşağıdaki şiirde korona virüse insani özellikler yükleyen *Hasan Karabaş*, virüsün bulaş hızını onu kişileştirerek anlatır:

*Karabaşım bu işe çok şaşıyor
Bu virüsü kim çıkardı soruyor
Soyha virüs ne de hızlı koşuyor
Durmak nedir bilmez oldun korona (URL-2)*

Aynı şairin “kış kış korona” redifli eserinde de virüs bir insana benzetilerek onunla alay edilir. Şiirde virüsün yarattığı etkileri mizah bağlamında dile getiren Karabaş, virüsü “kış kış” diyerek bir tavuk gibi koymaya çalışır. Onun tekrar gelmesi hâlinde de onu sağlık bakanına şikâyet edeceğini söyler:

*Kapıya vurur tokmak
Bizle ister tanışmak
Amman kapıyı açman
Bizler değiliz ahmak
Kış kış kış kış korona
Selam söyle babana
Bak bir daha gelersen
Derim bizim bakana (URL-3)*

Saz şairlerinin korona virüsü çeşitli benzetmelerle/somut kavramlarla anlatmaya çalışması, onun anlaşılır/bilindik kılınma çabasının bir sonucudur. Bu durum sözlü kültürün özellikleri ile ilgilidir. Sözlü kültürün psikodinamikleri arasında soyut değil duruma bağlı anlatım yer alır. “Sözlü kültürler, kavramları duruma göre işlevsel ilişki çerçevesinde kullandığı, bu çerçevede de canlı insan yaşamına yakın olduğu için kavramların soyutluğu asgaridir.” (J. Ong, 2003: 66). Yalnızca elektron mikroskobuyla görülen bu virüs aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan varlıkların özellikleri ile anlatılarak anlaşılır/somut hâle getirilir. Söz konusu anlatım tarzında bazen virüse lanet okunur. *Kul Nuri*, “vay seni zalim korona” redifli eserinde virüse “şişe şişe geber/öl”, “gözlerin kör olsun” diyerek beddua eder. İnsan için söylenen bu beddualarla Kul Nuri, virüse karşı çaresiz olan, acı çeken kişileri güldürerek rahatlatmaya çalışır. İnsan bedeni ve hastalık ile ilgili olan bu kötü dilekleri virüsle ilişkilendiren şair, gülmenin ortaya çıkmasına neden olur:

*Siyonlardan başla işe
Bizden sana çıkmaz bişe
Geberesin şişe şişe
Vay seni zalim korona
Korona vay korona
O bakanların kör ola (URL-4)*

Korona virüsün insani özelliklerle donatıldığı ve bir sevgili gibi tasvir edildiği şiirde *Melih Yalçın*, salgın döneminde ekonomik sıkıntı çeken ve akrabaları ile anlaşamayan bir tanıdığının sözcüsü olur. Söz konusu kişinin gözünden oluşturulan şiirde, salgının neden olduğu endişe, panik ve korku gibi duygulara rastlan-

maz. Eserin muhtevasında virüse duyulan hasret yer alır. Virüsün bir kurtarıcı gibi tasvir edildiği şiirde “*Bize uğramadan gitme korona*” sözü mizahın temel paradigmasını oluşturur. Saz şairi, virüsü bir sevgili gibi ellerinde çiçeklerle Ankara Otobüs Terminali’nde bekler ve onun evinde misafir etmek ister:

*Ne var ne yok hele anlat bileyim
Seninle tanışmak benim dileğim
Konum at nerdeysen hemen geleyim
Bize uğramadan gitme korona
Melih daha film başlıyor yeni
Bu filmin aktörü seçtiler beni
Bana misafirsin bırakman seni
Bize uğramadan gitme korona (URL-5)*

Değişen sosyal şartlarla beraber kişileştirilen varlıklar ve onlara yüklenen özellikler de farklılık göstermektedir. Bu şiirde Yalçın, virüsü kişileştirerek onunla tanışmak, konuşmak ve misafir etmek istediğini bir insanla konuşuyor-muş gibi anlatır ve ona; “*bize uğramadan gitme*” diyerek bulunduğu yere çağırır. “*Konum at, uğramadan gitme, tanışmak isteme*” vb. ifadeler ile ironi yapılmıştır. Yalçın; virüsün yaygınlaştığı ve er geç hasta olmayanlara da bulaşacağı, önerilen tedbirlere uymayanların ise virüse davetiye çıkardığı ironik bir tarzda ele alınmaktadır.

Gülme “*umulmadık, mantıksız ya da şöyle ya da böyle uygunsuz olan bir şeye karşı gösterilen zihinsel bir tepki*” (Morreall, 1997: 24) şeklinde tanımlanır. Korona virüsü elinde çiçeklerle bekleyen, virüsten kendisine konum atmasını isteyen Yalçın, yarattığı uyumsuzlukla gülmenin ortaya çıkmasına neden olur.

Bu zihinsel tepki umulmadık, mantıksız ve uygunsuz olaylar ve durumlara yönelik gerçekleştirilir. Ölümcül bir virüse karşı saz şairinin aldığı tavır, salgına yönelik yürütülen mücadeleye terstir/uyumsuzdur. Bu uyumsuzluk Yalçın tarafından bilinçli yaratılır. Tanıdığı bir kişinin sosyal ve ekonomik problemlerini bu şiir yardımıyla dile getiren Melih Yalçın, Youtube’daki videosuna şu notu eklemiştir: “*Değerli dostlar, bu eseri Ankara’da bir abimiz için yazdım. Kendisi geçim sıkıntısı çeken akrabalarla sorunu olan hayatından bezmiş bir abimiz. Onun isteği üzerine yazdım başka bir maksadım yoktur.*”

Saz şairlerinin korona virüsün özellikleri ile ilgili mizahi örneklerinde virüs, benzetme ve kişileştirme yoluyla alaya alınmıştır. Alaya alınan virüs ile saz şairleri bireylerin korona virüsten üstün ve güçlü olduğunu göstermeye çalışır.

2.2. Korona Virüse Bağlı Tedbir ile İlgili Mizah

Korona virüsün Türkiye’de görülmesi ardından bir dizi önlemler alınmış ve insanların sokağa çıkması yasaklanmıştır. Toplumların yaşam koşullarını derinden etkileyen ve insanlığı âdeta evlere hapseden salgına karşı en büyük mücadele evde kalarak verilmeye çalışılmıştır. “*Evde Kal*”, “*Hayat Eve Sığar*” çağrılarını uyarak zamanın büyük bir bölümünü evde geçiren bireyler, bu süreçte sıkıntılar

yaşamış ve stresle baş etmek zorunda kalmıştır. Evde kalma süresinin uzaması ve sokağa çıkma yasağının tekrar uygulanması, aile içi ilişkilerde çeşitli problemlerin oraya çıkmasına neden olmuştur. *Hilmi Şahballı*, sokağa çıkma yasağının kendisinde yarattığı olumsuz etkiyi şu şiirinde mizahi bir üslupla dile getirir:

*Sokağa çıkmayı yasak ettiler,
Hatunla tadımız kaçtı gör gayrı,
Eski defterleri kurcalayarak,
Öfkesini üstüme saçtı,
Gör gayrı gör gayrı
Gör gayrı gör gayrı (URL-6)*

Evli çiftler arasında salgın günlerinde ortaya çıkan problemlere ve altmış beş yaş üstü insanların yasak günlerinde yaşadıkları sıkıntılara değinen Şahballı, mizahın imkânlarından yararlanarak içinde buldukları zor durumu dile getirir. Korona virüse bağlı tedbirlere destek olan saz şairleri, evde geçirilen zamanda neler yapılabileceğini yönelik nasihatlerde de bulunur. Melih Yalçın, “*Hayat eve sığar otur evde kal.*” redifli şiirinde evde vakit geçirmekte zorlananlara ve sokağa çıkamayanlara eşlerini kızdırmamalarını ve sabırlı olmalarını tavsiye eder:

*Evde vakit geçmez diye düşünme
Sık dişini sabret fazla aşınma
Hanımı kızdırıp fazla kaşınma
Hayat eve sığar otur evde kal (URL-7)*

Gündelik hayatın rutinlerini değiştiren korona virüs, erkek ve kadının rollerini de birbirine yaklaştırmıştır. Evde kalınan sürelerde dolma saran, hamur yoğuran, örgü ören, mantı sikan ve ev temizleyen erkekler hem görsel medyada hem de yazılı medyada yer almıştır. Gülünç davranış özelliği gösteren erkek tiplerine saz şairleri de duyarsız kalmamış; erkeklere ev işlerinde eşlerine yardımcı olmalarını salık vermiştir. Melih Yalçın, aşağıdaki ifadelerinde evde kalan erkeklere “*Bulaşık ve çamaşır yıka, camları sil.*” tavsiyesinde bulunur:

*Mutlu olmanın tek yolu sevgidir
Hayat müşterektir kadın erkek bir
Bulaşıktan başla çamaşıra gir
Hayat eve sığar otur evde kal
Değmeyin dolapta ne varsa yesin
Kusura bakmayın ne derse desin
Arada bir camları da silesin
Hayat eve sığar otur evde kal (URL-7)*

Ev hâllerinde erkeklerin kadınlara yardım etmesini ortak hayatı paylaşma ile ilgili gören Yalçın, toplumun kadına yüklediği rollere karşı durarak evde geçirilen zamanı daha sağlıklı geçirmek adına erkeklerin kadınlara yardım etmesini tavsiye eder. Bu tavsiyeleri yaşamın müşterekliği ile ilişkilendirir. Dışarı çıkma-

nın yasak olduğu dönemlerde eşini idare etmesi için erkeğin yapması gerekenleri mizahi bir üslupla dile getirir. Melih Yalçın bu videoyu paylaşma amacının salgın günlerinde insanların hoşça vakit geçirmesi olduğunu söyler ve bireylerin gülerek rahatlamasını arzu ettiğini dile getirir (URL-7). William R. Bascom'un halk bilimi ürünlerinin işlevleri dile getirdiği çalışmasında folklor ürünlerinin hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi olduğunu söyler (Çobanoğlu, 2010: 226). İlhan Başgöz, bu işlevlerin yanına protesto işlevini de ekler. Üzerinde çözümleme yapılan şiirlerde birbiri ile örtüşen veya bir arada bulunan farklı işlevleri görmek mümkündür. Yani saz şairleri güldürü özellikteki hiciv ve ironileri ile dinleyici kitlesinin bir yandan kıssadan hisse almasını diğer yandan da hoşça vakit geçirmesini istemiştir. Hoşça vakit geçirme işlevine hizmet eden söz konusu şiir, salgın günlerinde evde sıkılan bireyleri rahatlatılabilir. Saz şairleri mizahın güldürme/rahatlatma işlevini göz önünde bulundurarak zorlu geçen sürecin etkilerini azaltmaya çalışır. Bunu da “mizahi öğeler ve geleceğe dair umut dolu mesajlar içeren şiirleriyle” (Gürçayır Teke, 2020:16) yerine getirirler. Korona virüse bağlı tedbir ile ilgili mizahta saz şairleri, virüsün bulaş riski ve öldürücülüğüne yönelik iletiler verir. Bireyleri salgına karşı daha duyarlı olmaya davet eden Tahir Erdoğan, evde kalmaya yönelik söylediği şiirde “yırtmak” ve “pırtmak” fiillerinin alaycı yönünü öne çıkararak insanlara dışarı çıkmamayı öğütler:

*Mevlam bizi çabuk kurtarsın
Evdeyken çabuk yırtarsın
Kalmazsan erken pırtarsın
Evde kalın arkadaşlar (URL-8)*

Saz şairleri devletin bulaş riskini aza indirmek ve salgını kontrol edebilmek için uyguladığı tedbirlere şiirleri ile destek olmuşlar ve halka yararlı olacak öğütlerde bulunmuşlardır. Salgın günlerinde evde uzun süre zaman geçirmenin yarattığı stresi deneyimleyen saz şairleri, paylaştıkları videolarda mizah unsurlarını öne çıkararak bireylerde göreceli bir rahatlamayı hedeflemişlerdir. Evde geçirilen zamanlarda gülünç insan hallerini betimleyen ve insanları güldüren şairler, yasağın bireylerde yarattığı baskıyı böylece gidermeye çalışır.

2.3. Korona Virüsün Ekonomik Yansımaları ile İlgili Mizah

Ortaya çıktığından beri binlerce kişiyi öldüren ve toplumların sosyal yapılarında derin etkiler yaratan korona virüs, sağlık sorunlarının yanında ekonomik sorunlara da neden olmuştur. Sokağa çıkmanın sınırlandırılması, seyahat yasağının getirilmesi, lokanta ve kafelerin kapatılması gibi tedbirler bir yandan salgının bulaş hızını düşürürken diğer yandan günlük yaşamda finansal krizlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Salgın döneminde haksız kazanç sağlayan menfaatçi ve çıkarıcı insanlar gıda fiyatlarında ciddi artışlar yaparak insanların yaşam koşullarını zorlaştırmıştır. Yumurta, sıvı yağ, çay, şeker, makarna, peynir başta olmak üzere diğer temel tüketim maddelerindeki fiyat artışları saz şairlerinin günde-

minde yer almış ve onlar da hayat pahalılığını mizahı üslupla protesto etmişlerdir. Melih Yalçın, virüsün sosyoekonomik etkilerini şöyle dile getirmiştir:

*Senaryo bitmiyor yalan yalan
Marketler boşaldı talan talan
Makarna çay şeker alan alana
Bize uğramadan gitme korona
Marketler boşaldı bir yandan doldu
Zengin yine zengin köşeyi buldu
Beş litre sıvı yağ müzelik oldu
Bize uğramadan gitme korona
Şekil şema bozuk biçim olmuyor
Bu aralar erken seçim olmuyor
Asgari ücretle geçim olmuyor
Bize uğramadan gitme korona (URL-5)*

Hayat pahalılığı ile birlikte salgın sürecinde uygulanan kapanmalardan dolayı yiyecek ve temizlik ürünleri stoklamak salgın döneminde önemli gündem başlıklarını oluşturmuştur. Makarna, çay, şeker ve diğer temizlik ürünleri mizah malzemesi yapılarak salgın döneminde “sözde pahalılık” yaratana karşı saz şairleri eleştiride bulunmuştur. Ekonomik koşulların kötü olduğu, beş litrelik sıvı yağın alınmadığı döneme yergide bulan Yalçın, “Bize uğramadan gitme korona” diyerek ticaretinde haksız kazanç elde eden zenginleri koronanın cezalandırmasını ister. Yalçın, ironik ifadelerle cezalandırıldığı bireylerden kötücül davranışlardan uzaklaşmasını ister. “İronik bir şekilde cezalandırılan birey, topluma yeniden kazandırılmak istenir ve bir daha bu hataları yapmaması amaçlanır.” (Şenocak, 2017: 31). Aynı durum Hasan Karabaş’ın videosunda da görülür. Karabaş, salgın günlerinde açgözlü insanların raflarda makarna ve pirinç bırakmadığını mizahı bir üslupla dile getirir ve insanların açgözlülüğünden uzaklaşması gerektiğini anlatır:

*Raflarda kalmadı pirinç makarna
Ne korna çalan var artık ne zurna
Ölümü unutmaya dedi insana
Açgözlüye ibret oldun korona (URL-2)*

Saz şairleri, virüsün ortaya çıkardığı olumsuz insan tiplerinin yanında finansal sıkıntılara sebep olan virüse de mizahi eleştiride bulunurlar. *Âşık Celali* asık suratlı insana benzettiği korana virüse karşı şunları söyler:

*İş yeri kapandı işsiz çaresiz
Kıtlık görünüyor açsız çaresiz
Yaşlıyı götürdün yaşsız çaresiz
Ağlatan asık suratlısın korona*

*Korona korona bugün git kalma yarına
Git Allah'ın hatırına* (URL-9)

Mizahın eleştiri işlevinin görüldüğü bu şiirde insan sağlığına, ekonomiye, finansal krizlere neden olan koronaya mizahı bir üslupla sitem edilir. Celali, işyerlerini kapatan ve maddi zararlara neden olan virüsten yarına kalmadan gitmesini ister ve virüsün acımasız yönünü asık surat deyimi ile açıklar. Eskişehirli *Ozan Arif Çayır* da virüsün dünyada ve ülkemizde yarattığı ekonomik etkiyi “*dara koymak*” ve “*soymak*” fiilleri ile ifade eder. Şair, “*Git gayrı burdan korona*” diyerek virüsün ülkemizi terk etmesini ister:

*Sen dünyayı dara koydun
Bütün insanları soydun
Rengimizi de soldurdun
Git gayrı burdan korona* (URL-10)

Saz şairleri virüsün yarattığı pek çok toplumsal problemler gibi ekonomik hayat ve onun bir yansıması olarak ortaya çıkan yoksulluk konusunu da şiirlerinde ele almışlar bu durum hakkında eleştirel düşüncelerini mizahın imkânları ile ifade etmişlerdir. Yaşam şartlarını zorlaştıran, hayat pahalılığına neden olan virüse ve salgınla birlikte ortaya çıkan açgözlü/fırsatçı insanlara mizahi bir eleştiri yönelterek toplumda farkındalık yaratmaya çalışmışlardır.

2.4. Siyasi Liderler/Devlet Başkanları ile İlgili Mizah

Saz şairleri, korona virüs konulu şiirlerinde siyasi liderler/devlet başkanları ile ilgili de mizahı söylemlerde bulunmuşlardır. Eski Amerikan Başkanı Trump, Suriye Lideri Esad, Rusya Devlet Başkanı Putin ve Mısır Başkanı Sisi'nin icraatlarını protesto eden şairler, şiirlerinde adı geçen devlet başkanlarına mizahi eleştirilerde bulunmuşlardır. *Ahmet Ece* aşağıdaki şiirinde eski Amerikan Başkanı Trump'ı alaya alır ve ironik ifadelerle dünyanın en güçlü devlet başkanının virüs karşısında çaresiz kaldığını dile getirir:

*Hani nerede tahtın, nerde tacın
Koronaya yok mu kimyasal gücün
Sıkıştın mı sarayı bırakın kaçın
Trump Kuran dinle artsın inancın* (URL-11)

Aynı siyasi lidere yönelik mizahi eleştiri *Gül Ahmet Yiğit* tarafından da yapılmıştır. “*Gel de götür sen korona*” redifli şiirinde Yiğit, adı geçen siyasi liderin korona tarafından öldürülmesini istemiştir. Yanlış politikalar nedeniyle dünyada adaletsizlik yarattığını düşündüğü politikacıdan koronanın intikam almasını arzulamıştır:

*Kimse sende bulmaz hata
Şu Trump'ı koy tabuta
Cehennemde en alt kata
Gel de götür sen korona* (URL-12)

Söz konusu şiirinde Suriye’de yaşanan iç savaşa da gönderme yapan Yiğit, bir savaşçı olarak gördüğü korona virüsten Putin ve Esat’ı öldürmesini ister. Yiğit’e göre korona virüs, Suriye’deki insanlık dramını bitirebilir:

*Mademki giydin potini
Aman unutma Puti’ni
Tükensin Esat’ın kini
Çölde götür sen korona (URL-12)*

Rahim Sağlam “Get korona get korona” redifli şiirinde Ahmet Yiğit gibi Suriye’deki iç savaşın sebebi olarak gördüğü siyasi liderin virüs tarafından öldürülmesini ister. Bunun yanında Mısır devlet başkanının da virüsten nasip almasını arzu eder:

*Biraz da Mısır’ı dolaş
Arada Sisi’ye ulaş
Katil Esat’a da ulaş
Get korona get buradan (URL-13)*

Yukarıdaki ifadelerde saz şairleri, gücünün yetmediği bazı durumların düzeltilmesinde korona virüsten yardım bekler. Virüsün dünyaya düzen ve adalet getireceğini ve haksızlık ve zulmü yok edeceğini düşünürler. Salgını bir fırsat gibi gören şairler, mizahi eleştiri bağlamında icraatlarını beğenmediği devlet adamlarını protesto ederler. Söz konusu eleştirileri ile dünyanın barış ve huzura kavuşmasını arzu etmişlerdir.

2.5. Salgına Yönelik Tedbirlere Uymama ile İlgili Mizah

Dünyada ve Türkiye’de Covid-19 salgını ile mücadele etmek için birtakım tedbirler uygulanmıştır. Temizlik, maske ve mesafe ilkeleri gereğince insanların korona virüse karşı tedbirli olmaları istenmiştir. Saz şairleri de toplumsal olaylara duyarlı olmaları gereği korona virüse yönelik uygulan tedbirlere karşı halkı bilgilendirmeye/bilinçlendirmeye gayret eder (Saraç, 2020: 34). Bu bilinçlendirme çalışmalarında duyarsız kalınması saz şairleri tarafından eleştirilmiş ve bu durumlar mizah konusu yapılmıştır. Hilmi Şahballı, aşağıdaki ifadelerinde sokağa çıkma yasağına uymayan bireyleri gülmecenin imkânlarını kullanarak eleştirmiştir:

*Altmış beş yaş üstü eve kapandı
Bıçak geldi ta gırtlığa dayandı
Yetmişlik tosunlar eve bağlandı
İpini kıranlar kaçtı
Gör gayrı gör gayrı
Gör gayrı gör gayrı (URL-6)*

“Yetmişlik tosun”ların ipini kırması ile salgın günlerinde evlerinde duramayan ve kuralları çiğneyen insanlar anlatılır. İronik ifadelerin yer aldığı bu şiirde yasalara uymayan (ipini kıran) bireyler dolaylı yoldan eleştirilir. “İronilerin

ortak özelliği doğrudan anlaşılmasından kaynaklanan bir ayrıcalıktır. Bu yüzden adı geçen konuşma biçimi, sıradan ve hemen anlaşılabilir konuşma biçimlerini hor görür.” (Kierkegaard, 2004: 228). İnsanları yasalar karşısında daha bilinçli olmaya çağıran Şahballı, mizahın uyarma/düzeltilme işlevini kullanarak virüse karşı bir farkındalık yaratır. Aynı durum *Orhan Üstündağ*’ın “*Bu korona böyle bitmez gardaşım*” redifli şiirinde de görülür. Üstündağ, maske takmayan, sosyal mesafeye dikkat etmeyen, temizlik yapmayan, birbirine sarılan bireyleri mizahın eleştiri gücünü kullanarak cezalandırır:

*Çoğu maske takmaz meydanda gezer
Sabun kolonya al diyersen kızar
Kimi halay çeker dans eder azar
Bu korona böyle bitmez gardaşım (URL-14)*

Mesafe ve kural tanımayan bireylerin eleştirildiği şiirde Üstündağ, salgın günlerinde tedbirlere uymayan kişileri eleştirel düşünce bağlamında daha dikkatli olmaya çağırır. Eleştirel düşünce yaşamın bütüncül değerlendirilmesine yardımcı olur ve mizah ile eleştirel düşünce arasında derin bir ilişki vardır. “*Mizah, dolayısıyla eleştirel bakış yaratıcılığı doğurur. Mizahın gelişmediği toplumlarda eleştirel düşüncenin ve yaratıcılığın da yeşermediği görülür.*” (Özdemir, 2010: 29). Bu bağlamda Üstündağ, toplumsal alanda köklü değişikliklere neden olan salgına karşı umarsız kalan bireyleri eleştirerek yaratıcılığın/bilgilenmenin gelişmesine yardımcı olur. Şiirin tamamında bireylere salgına karşı daha dikkatli olmayı ve kurallara uyma konusunda sabırlı davranmayı öğütleyen Üstündağ, bireylere sabırlı olmayı tavsiye eder. Binlerce insanın salgın nedeniyle hayatını kaybettiğini, bu virüsün ancak kurallara uyularak yenileneceğini vurgulayıp insanları daha dikkatli olmaya çağırır.

Sonuç

Korona virüs konulu şiirlerde saz şairleri, toplumsal yaşamın merkezinde yer alarak salgın döneminde karşılaştığı bireysel ve toplumsal yaşamlardaki uyumsuzlukları/gülünç durumları mizahi duyarlıkla dile getirmişlerdir. Youtube’da paylaşılan on dört korona virüs konulu videoda mizah konularını korona virüsün kendisi ve onun yarattığı sosyal, ekonomik ve psikolojik durumlar oluşturur. Söz konusu şiirleri saz eşliğinde söyleyen şairler, salgın sürecinde evde kalmayan, kurallara uymayanlar, haksız kazanç sağlayan, insan ilişkilerindeki aşırılıklara kaçan, dünyada adaletsizliklere neden olan bireylere ve siyasi liderlere mizahi eleştiride bulunmuşlardır.

Saz şairlerinin paylaştıkları videolar folklor unsurlarının eğlendirme, eğitme/bilinçlendirme ve protesto işlevleri ile ilgilidir. Şiirlerde birbiri ile örtüşen veya bir arada bulunan bu işlevleri görmek mümkündür. Onlar, şiirlerinde güldürü özellikteki hiciv ve ironileri ile dinleyici kitlesinin bir yandan kıssadan hisse almalarını değer yandan da hoşça vakit geçirmelerini amaçlamışlardır. Özellikle

salgın sürecinde stokçuluk yapan, haksız kazanç sağlayan ve kurallara uymayan bireyleri mizahi eleştiri ile cezalandırmışlardır.

Yaşadığı çağa tanıklık eden saz şairleri, eleştirel duyarlılık gereği sosyal hayatta karşılaştığı olay ve olgulara, kişi ve kurumlara mizahi yergide bulunmuşlar ve çevresinde cereyan eden yanlışlara umarsız kalmamışlardır. Çeşitli konularda rahatsızlıklarını dile getiren saz şairleri, beğenmedikleri, olumsuz gördükleri hususlarda eleştiride bulunmaktan uzak durmamışlar ve güldürünün sıcaklığı ile çerçevesinde yaşanan yanlışları dile getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

1. Yazılı Kaynaklar

- Alptekin, A.-Sakaoğlu, S. (2008); *Türk Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alev, E. (2014); *Âşık Kâhvehanelerinden Sosyal Paylaşım Sitelerine Âşıklık Geleneği*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunkaynak, E. (2020); "Halk Şairlerinin Dilinde Covid-19 (korona virüsü)", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 46, Summer-2020, s. 372-393.
- Artun, E. (2019); "Çukurova Âşıklık Geleneğinde Mizahi Yalanlamalar, Taşlamalar-Takılmalar, Atışmalar" *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu (13-15 Mayıs 2016) Bildirileri*, 15-48, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Cevzici, A. (2002); *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Ö. (2019); "Âşık Tarzı Edebiyat Geleneğinde Anlatım Tutumları Bağlamında Mizah ve Taşlamanın İşlevselliği Üzerine." *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu (13-15 Mayıs 2016) Bildirileri*, 769-777, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Çobanoğlu, Ö. (2010); *Halkbilimi Kuramları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürçayır Teke, S. (2020); "Gerçek Ozan Kimdir Diye Sorarsan/çağına Tanıklık Eden Kişidir: Âşıkların Toplumsal Rollerini Açısından Korona Virüsü Konulu Şiirleri." *Milli Folklor*, C.16, S. 127, s. 5-17.
- J.Ong, W. (2003); *Sözlü ve Yazılı Kültür (Çev. Sema Postacıoğlu Banon)*. İstanbul: Metis Yayınları
- Karcıoğlu, Ö. (2020); *Ailem Covid-19 ve Ben-Aileler ve Çocuklar İçin Kılavuz*. İstanbul: Say Yayınları.
- Keskin, A. (2020); "Elektronik Kültür Ortamında Paylaşılan Koronavirüs (Covid-19) Şiirlerinin Folklorun ve Mizahın Protesto İşlevi Bağlamında Kültürbilimsel Analizi", *Motif Akademi*, Cilt:13, Sayı:30, s. 502-536.
- Kierkegaard, S. (2009); *İroni kavramı (Çev. Sila Okur)*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Köprülü, M.F. (1999); *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Morreall, J. (1997); *Gülmeyi Ciddiye Almak (Çev. Kubilay Aysevener, Şenay Soyer)*. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Öğüt Eker, G. (2009); *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, N. (2010); "Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca", *Milli Folklor*, C.11, S. 87, s.27-40.
- Saraç, Ö. (2020); "Salgın Hastalıkların Âşık Tarzı Türk Şiirine Yansıması: Yeni Tip Korona Virüsü (Covid-19) Örneği" *Milli Folklor* 127, 18-34.
- Şenocak, E. (2017); *İronik Yaşamda Sonsuza Yürüyen Kahraman Nasreddin Hoca*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998); Gülmece maddesi. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Dr. FERHAT ÖZMEN

Yıldız, İ. (2020); “Sosyal Medya Salgını: Türkiye’de Korona’nın Mizahi Yönü”, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S: 6, s.150-172.

2. İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://www.youtube.com/watch?v=44xJuMgTqFo&t=38s> (E.T.:17.03.2020)
URL-2: <https://www.youtube.com/watch?v=34wYIEgQS4U> (E. T.:14.03.2020)
URL-3: <https://www.youtube.com/watch?v=23dIpxA0id4>(E. T.: 08.04.2020)
URL-4: <https://www.youtube.com/watch?v=UbkPTj2FUBc>(E.T.:01.12.2020)
URL-5: <https://www.youtube.com/watch?v=UFV6tiG7FTo>(E.T.: 13.04.2020)
URL-6: <https://www.youtube.com/watch?v=9SAcXrmG8Lw>(E.T.: 20.05.2020)
URL-7: <https://www.youtube.com/watch?v=4Mz7fiHZr6E> (E.T.: 11.05.2020)
URL-8: <https://www.youtube.com/watch?v=LfzEJ-e3rDk> (E.T.: 01.05.2020)
URL-9: <https://www.youtube.com/watch?v=eHeEtoOGB8o> (E.T.: 08.05.2020)
URL-10: <https://www.youtube.com/watch?v=JCdcyk4f3r4>(E.T.: 02.05.2020)
URL-11: <https://www.youtube.com/watch?v=KN5IQVAOXVw>(E.T.: 05.05.2020)
URL-12: <https://www.youtube.com/watch?v=iI3vVFd1GiU>(E.T.:23.03.2020)
URL-13: <https://www.youtube.com/watch?v=dI3xN9-Le5s>(E.T.: 25.03.2020)
URL-14: <https://www.youtube.com/watch?v=8iVBe8d-jHw>(E. T.: 07.12.2020)